

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Περίπτωση Ανωγείων Κρήτης

Μ.Α. ΠΑΚΟΥΜΑΚΗΣ

Είναι γνωστά τα όρια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) στην πολιτική και κοινωνική ζωή των τελευταίων δεκαετιών στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια, η έμφαση που δίνει το ΠΑΣΟΚ στον αναπτυξιακό ρόλο της Τ.Α. έχει συντελέσει στην δημιουργία δημοτικών ή κοινοτικών επιχειρήσεων με κεντρικό ρόλο στην αναπτυξιακή προοπτική των περιοχών τους. Όμως, τα κριτήρια και οι διαδικασίες των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν οι Δήμοι και οι Κοινότητες, παραμένουν σαφώς ενταγμένα σε μια οικονομική καπιταλιστική προοπτική; Υπάρχει εναλλακτική λύση για την παρουσία της Τ.Α. στην τοπική ανάπτυξη;

Στο κείμενο που ακολουθεί δεν θα δώσουμε μια άμεση απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Θα επιχειρήσουμε κάποια σχόλια με αφορμή το παράδειγμα του Δήμου Ανωγείων στην Κρήτη.

Γ' Ανώγεια

Επαναστάτες της Αξού, εναντίον των Ενετών, οικούν για πρώτη φορά τον 13ο αιώνα τη χώρα των Ανωγείων. Πιθανά, πρόκειται για αρχαίο ποιμενικό οικισμό που ίσως αρχικά να μην είχε μόνιμο πληθυσμό.

Ο Δήμος Ανωγείων ήταν πάντα ένας μεγάλος οικισμός. Στην απογραφή του 1583 απαριθμούσε 711 κατοίκους και ήταν το μεγαλύτερο χωριό του Μυλοποτάμου. Στην πρώτη επίσημη απογραφή του Ελληνικού κράτους το 1920 τ' Ανώγεια συγκεντρώνουν 2.372 κατοίκους. Η πληθυσμιακή εξέλιξη των Ανωγείων φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Έτος	1928	1951	1961	1971	1981
Κάτοικοι	2.904	2.635	2.542	2.820	2.505

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρεί κανείς πως παρά την μικρή διακύμανση του πληθυσμού από δεκαετία σε δεκαετία, υπάρχει μια σταθερή θέση, η εμμονή της κοινότητας των Ανωγειανών να ζήσουν στο χώρο τους. Γεγονός που ενισχύεται αφ' ενός γιατί οι χρονολογίες του παραπάνω πίνακα χαρακτηρίζονται από την ερήμωση της Ελληνικής επαρχίας και αφ' ετέρου επειδή ο ποιμενικός χαρακτήρας του Ανωγειανού βίου, εμπόδιζε την παρουσία όλων των κατοίκων στα σπίτια τους την περίοδο της απογραφής με αποτέλεσμα ένα μεταβαλλόμενο ποσοστό αποχής ανάλογα με την εποχή της απογραφής.

Η περιοχή του Δήμου Ανωγείων εκτείνεται στον κύριο όγκο του Ψηλορείτη. Η συνολική έκταση γης της περιοχής του Δήμου ανέρχεται σε 102,6 χιλ. στρέμματα και κατανέμεται ως εξής:

- Γεωργική γη (καλλιεργούμενη, αγρονόπαυση) 5,6 χιλ. στρ.	
- Βοσκότοποι	96,0 χιλ. στρ.
- Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερό	0,5 χιλ. στρ.
- Εκτάσεις οικισμού	0,5 χιλ. στρ.

Σύνολο 102,6 χιλ. στρ.

Ο χώρος των Ανωγείων και η ιστορία των ανωγειανών προσδιόρισε την κτηνοτροφία σαν την κύρια απασχόληση των κατοίκων. Αναπτύχθηκαν βέβαια και συμπληρωματικές απασχολήσεις με κύρια την χειροτεχνία, που ασκείται από τις γυναίκες και λειτουργεί σαν ένα συμπληρωματικό εισόδημα στο σπιτικό.

Με κύρια προϊόντα λοιπόν τα κτηνοτροφικά και το υφαντόπλεκτο και με δεδομένη την οικονομική συγκυρία και την οικονομική πολιτική του Ελληνικού κράτους από το 1960 και μετά, τα προϊόντα της παραγωγής των Ανωγείων δεν τυχαίνουν προνομαικών τιμών. Το πρόβλημα μεγενθύνεται όταν αναλογισθεί κανείς το αυξημένο κόστος παραγωγής λόγω της ιδιομορφίας του χώρου. Ανάγκη μετακίνησης των αιγοπροβάτων των χειμώνα, ανάγκη μεταφοράς νερού για το πότισμα των ζώων, έλλειψη χώρων αποθήκευσης γάλακτος κ.τ.λ. Έτσι υπάρχει μια οικονομική πίεση, που εκφράζεται με χαμηλά εισοδήματα, με αποτέλεσμα κατ' αρχήν την γέννηση μιας μικρής μετανάστευσης κυρίως νέων, προς Ηράκλειο, Αθήνα.

Αναζήτηση λύσης

Αιτούμενο λοιπόν είναι η εξασφάλιση καλύτερων οικονομικών όρων για τους κατοίκους της περιοχής. Και ίσως η εξασφάλιση καλύτερων όρων ζωής στην περιοχή. Μήπως όμως το παραπάνω αίτημα περιέχεται στον όρο ανάπτυξη της περιοχής;

Είναι γνωστή και ευημερεί η αναπτυξιολογία των οικονομικών μεγεθών. Μέσα από πολύπλοκα σχήματα, δυσνόητα και αδύνατον να τα συγκρατήσεις στην μνήμη σου οικονομικά μεγέθη, καταλήγει στην ανάγκη δημιουργίας μονάδων κλίμακας που θα προσφέρουν νέες θέσεις εργασίας και συγκράτηση με παράλληλη αύξηση του πληθυσμού στην περιοχή. Βέβαια ο κάτοικος, στην συγκεκριμένη περίπτωση ο βοσκός των Ανωγείων σηκώνει τα χέρια ψηλά. Δέχεται την αυθεντία των ειδικών, αποδέχεται τις λύσεις τους, ανέχεται την αλλαγή των οικονομικών-κοινωνικών χαρακτηριστικών του. Και η ανοχή του μεταφράζεται σαν συμμετοχή στον αναπτυξιακό οργανισμό.

Μια άλλη προσέγγιση στο πρόβλημα της ανάπτυξης προϋποθέτει την γνώση και αποδοχή του οικονομικού και κοινωνι-

κού προσώπου της κοινότητας. Και το ζητούμενο είναι πως μπορούμε να διαχειριστούμε καλύτερα την εξέλιξη αυτού του προσώπου; Με αποτέλεσμα καλύτερο περιβάλλον, καλύτερη κατοικία, παιδεία, ψυχαγωγία, υγεία, μεγαλύτερο καθαρό εισόδημα ανά κάτοικο. Και χαρακτηριστικό την συμμετοχή των δημοτών.

Όταν φορέας της ανάπτυξης είναι ο Δήμος, τότε από τα παραπάνω δύο μοντέλα δεν είναι δεσμευτικό να επιλεγεί κάποιο συγκεκριμένο. Το ποιο θα επιλεγεί καθορίζει και καθορίζεται από την πολιτική άποψη για τον ρόλο της Τ.Α., από τις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές για την κοινωνία που επιθυμούμε.

Ο Δήμος Ανωγείων και η πολιτική του

Μερικά πράγματα ιδωμένα σε σημερινές συνθήκες ίσως να φαίνονται μικρά έως τετριμένα. Όταν μιλάμε όμως για την Ελλάδα της δεκαετίας του 1960, με ιδιαίτερα τονισμένο τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα του κράτους, με παγιωμένη την αντίληψη σχέσης κράτους-δήμου. Το κράτος μας βοηθά, μας φτιάχνει δρόμους, υδραγωγεία, φέρνει το ηλεκτρικό, δίδει βιβλία στα παιδιά μας, αρκεί εμείς να φροντίσουμε «δεόντως». Τότε αντιλαμβάνεται κανείς πως μπορεί να φαντάζει η άποψη, η Τ.Α. να γίνει φορέας της ανάπτυξης. Η καχυποψία μάλιστα μεγενθύνεται, όταν ο Δήμαρχος δεν είναι της ίδιας κομματικής ταυτότητας με την κυβέρνηση.

Σ' αυτά τα πλαίσια, από το 1961 μέχρι το 1967, ο τότε Δήμαρχος που είναι και σημερινός, περιφέρεται από συνέδριο σε συνέδριο, από υπηρεσία σε υπηρεσία, με το ερώτημα τι μπορούμε να κάνουμε; Έτσι άρχισε να πλάθεται η ιδέα ενός προγράμματος ανάπτυξης της περιοχής με κατεύθυνση πως να οργανωθεί καλύτερα η οικονομική και κοινωνική ζωή. Με πρώτα αποτελέσματα την αναβάθμιση ενός γεωργικού συνεταιρισμού που προϋπήρχε, την ίδρυση και λειτουργία ενός γαλακτοκομικού συνεταιρισμού από τους παραγωγούς με την βοήθεια του Δήμου και την ίδρυση και λειτουργία χειροτεχνικού συνεταιρισμού με την βοήθεια του Δήμου. Βέβαια με την δικτατορία του '67 όλα σταμάτησαν, ο Δήμαρχος έπαψε νά 'ναι Δήμαρχος κ.τ.λ.

Από την μεταπολίτευση και μετά η προσπάθεια συνεχίζεται. Έτσι το 1978 έχουμε το πρώτο σχέδιο προγράμματος ανάπτυξης του Δήμου Ανωγείων από την υπηρεσία περιφερειακής ανάπτυξης Κρήτης. Το 1985 έχουμε μια εξίσου σημαντική προμελέτη ανάπτυξης του Δήμου Ανωγείων, από το Υφυπουργείο Νέας Γενιάς. Έτσι καταστρώνεται ένα σχέδιο, όπου αφού εντοπίζονται τα δυναμικά της περιοχής, επισημαίνονται τα προβλήματα, και προτείνεται μια στρατηγική για την διαχείριση της ανάπτυξης της περιοχής, από τον Δήμο. Πλέον η παρέμβαση του κράτους ή των κεντρικών φορέων δεν έχει ένα χαρακτηριστικό έως ρουσφετολογικό. Πρέπει να εντάσσεται στο αναπτυξιακό πρόγραμμα του Δήμου. Μάλιστα το αποτέλεσμα και την διαδικασία της ανάπτυξης είναι σε θέση να την διαχειρισθεί ο Δήμος. Γιατί αφ' ενός τον αφορά και αφ' ετέρου και στελέχη διαθέτει και οι πολίτες του έχουν άμεση σχέση, γνώση και μεράκι με τους τομείς στους οποίους επιχειρείται η παρέμβαση ανάπτυξης.

Για ιστορικούς λόγους θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο πειραματισμός αυτός του Δήμου Ανωγείων υπήρξε πρωτοποριακός στην Ελλάδα και αξιοποιήθηκε θεσμικά, όταν η θεσμοθέτηση του 1982 του Τοπικού Προγράμματος Ανάπτυξης έγινε μετά

από πρόταση του Δήμου Ανωγείων και με βάση την εμπειρία του.

Σήμερα οι τομείς παρέμβασης του Δήμου είναι κατ' αρχήν ο **Γεωργικός - Κτηνοτροφικός**.

– Η κατασκευή σιλό για αποθήκευση ζωοτροφών.

– Η κατασκευή ποτίστων καταναμημένων σ' όλη την έκταση των βοσκοτόπων για το πότισμα των ζώων από συλλεγμένα όμβρια νερά.

– Η βελτίωση της βοσκοικανότητας των βοσκοτόπων με την καλλιέργεια του χόρτου που φυτρώνει ανάμεσα στα λίγα εκατοστά γης που μεσολαβεί των βράχων.

– Ο εκσυγχρονισμός με σύγχρονη τεχνολογία της γαλακτοκομικής μονάδας που διαθέτει ο αντίστοιχος συνεταιρισμός.

Ο βιοτεχνικός τομέας.

– Η λειτουργία σύγχρονου βαφείου μαλλιού με φυσική βαφή για τον χειροτεχνικό συνεταιρισμό.

– Η ίδρυση μονάδας παραγωγής ανοσοδιαγνωστικών υλικών σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας Κρήτης.

– Ο οικοδομικός συνεταιρισμός για την βελτίωση της κατοικίας.

– Ο εκσυγχρονισμός με σύγχρονη τεχνολογία της γαλακτοκομικής μονάδας που διαθέτει ο συνεταιρισμός.

Ο τουριστικός τομέας.

– Κατασκευή χιονοδρομικού κέντρου στον χιονισμένο Ψηλορείτη με αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων μιτάτων και ανάδειξη μονοπατιών για βόλτα στον Ψηλορείτη, που παρουσιάζουν οικολογικό ενδιαφέρον.

Ο πολιτιστικός τομέας.

– Τμήμα ζωγραφικής για παιδιά.

– Τμήμα μουσικής και χορού για παιδιά.

Και μ' όλα αυτά ο αναπτυξιακός φορέας του Δήμου Ανωγείων, που θα συντονίζει τις προσπάθειες σ' όλους τους παραπάνω τομείς, θα ενημερώνει τους Δημότες για την πορεία των έργων και θα συμβουλεύει το Δημοτικό Συμβούλιο που είναι το αποφασιστικό όργανο.

Η «φυσική» συμμετοχή

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω. Ένας χώρος και ένας πληθυσμός με ιδιόμορφα χαρακτηριστικά αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανάπτυξης. Δεν προτείνεται η δημιουργία βιομηχανίας για να ξεπεραστεί η κρίση της κτηνοτροφίας που εκφράζεται με το χαμηλό εισόδημα. Η οικονομία παραμένει κτηνοτροφική, γιατί το 96% της περιοχής είναι βοσκοτόποι και γιατί αυτό γνωρίζουν να κάνουν οι κάτοικοι. Όχι όμως από μια αγωνία συντήρησης. Διερευνάται η δυνατότητα της καλύτερης οργάνωσης. Που σημαίνει, αποθήκευση ζωοτροφών, κατασκευή ποτίστων για τα ζώα διεσπαρμένων σ' ολόκληρο τον χώρο, αποθήκευση γάλακτος, γαλακτοκομικός συνεταιρισμός, υγιεινή των ζώων, εκμετάλλευση των εποχών που η κτηνοτροφία δεν απαιτεί πολλές ώρες απασχόλησης με άλλες ασχολίες.

Έτσι μιλούμε για συγκεκριμένα προβλήματα και πως θα βρουν την λύση τους. Και όχι πως θ' αλλάξει πρόσωπο η οικονομία της περιοχής. Έτσι δημιουργεί το κίνητρο για παρέμβαση. Μια παρέμβαση κατανοητή στην σκοπιμότητα της και δυνατή στην υλοποίησή της με χαρακτηριστικό την συμμετοχή των δημοτών. Ο πολίτης του Δήμου γνωρίζει το αντικείμενο της παρέμβασης του. Έχει προσωπικές σχέσεις με τον χώρο

και τα προϊόντα της παραγωγικής του διαδικασίας. Έτσι λειτουργεί μια «φυσική» συμμετοχή στην διαδικασία της ανάπτυξης. Μια συμμετοχή που δεν απαιτεί τον βερμπαλιστικό λόγο για να εξαναγκάσει, ούτε τους ιδεολογικούς πιθανοαγκασμούς για να εκδιώσει την ανοχή σου. Μιλάμε για το πως θα διαχειριστούμε εμείς καλύτερα την γη των πατέρων μας, σεβόμενοι το οικονομικό και κοινωνικό πρόσωπο της κοινότητας μας. Κι αυτό είναι βαθιά προοδευτικό και προβάλλει σαν χαρακτηριστικό της ανάπτυξης που φορέας της είναι η Τ.Α. Δεν μπορεί η κεντρική εξουσία με τους κεντρικούς σχεδιασμούς ή ο ιδιώτης επενδυτής με τον στόχο του κέρδους να προχωρήσει μια τέτοιου τύπου ανάπτυξη. Δεν γνωρίζει αυτό που λέμε παραπάνω οικονομικό και κοινωνικό πρόσωπο και πολύ περισσότερο δεν είναι διατεθειμένος να το σεβαστεί.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις που εντοπίζονται στον τομέα της κτηνοτροφίας, χαρακτηρίζουν και την παρέμβαση στους άλλους τομείς. Ο βιοτεχνικός-χειροτεχνικός συνεταιρισμός, ο οικοδομικός, ο χειμερινός τουρισμός. Τομείς της ταυτότητας των Ανωγείων, με την προσπάθεια της Τ.Α. βρίσκουν διεξόδους για παραπέρα ανάπτυξη.

Τέλος, η μονάδα ανοσοδιαγνωστικών υλικών με επικέντρωση στις ζωνόσους. Με την βοήθεια του Ινστιτούτου Μοριακής Βιολογίας και Βιοτεχνολογίας της Κρήτης ο Δήμος προχωρεί στην ίδρυση της παραπάνω μονάδας. Η οικονομία του Δήμου είναι κτηνοτροφική, τα προϊόντα της μονάδας παράγονται από αιγοπρόβατα και είναι προϊόντα εισαγόμενα με πολύ μεγάλη προστιθέμενη αξία. Λείπει βέβαια η τεχνογνωσία. Χρειάζεται η βοήθεια του Πανεπιστημίου. Μέσα από τέτοιες σχέσεις προχωρά η ανάπτυξη της κοινωνίας. Δεν είναι ο Δήμος αυτόαρκής. Οι σχέσεις με όλους τους άλλους φορείς είναι αναγκαίες. Από την άλλη πλευρά, με τέτοιες μόνο προσπάθειες το Πανεπιστήμιο μπορεί να ξεπεράσει την κρίση του και να ενταχθεί στην κοινωνία, όπου τουλάχιστον ανήκει. Το Πανεπιστήμιο για το συμφέρον του λαού και του τόπου, έτσι αποκτά νόημα.

Η Τ.Α. στην ανάπτυξη

- Η Τ.Α. γνωρίζει τα προβλήματα.
- Η Τ.Α. γνωρίζει την οικονομική και κοινωνική ταυτότητα της κοινότητας και θέλει να την σεβαστεί.
- Η δράση της Τ.Α. έχει διαφάνεια, λόγω τουλάχιστον κλιμακας, ασκείται με δυνατότητα αναδρασιακών επιδράσεων.
- Η Τ.Α. λογοδοτεί άμεσα στους αποδέκτες και φορείς της ανάπτυξης.
- Η διαχείριση της ανάπτυξης από την Τ.Α., έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργούνται τοπικά στελέχη που μπορούν να διαχειριστούν τα αποτελέσματα της ανάπτυξης σαν δυναμικής διαδικασίας.
- Η Τ.Α. είναι η εξουσία της κοινότητας. Μιας κοινότητας που θέλει να ζήσει στον χώρο της. Γι' αυτό θέλει να σεβαστεί τον χώρο της και τους ανθρώπους.

Τα παραπάνω δείχνουν ότι η Τ.Α. μπορεί να δει την ανάπτυξη μ' ένα πνεύμα διαφορετικό από την κεντρική εξουσία ή τον ιδιώτη επενδυτή. Ένα πνεύμα που προσδιορίζει άλλες πολιτιστικές αξίες. Ένα νέο πολιτισμό. Πού βρίσκεται όμως η αντικαπιταλιστική κατεύθυνση των αναπτυξιακών επιλογών της Τ.Α.;

Ίσως η αριστερά να 'χει μάθει πως αν τα μέσα παραγωγής ανήκουν στην Τ.Α., μιλώντας στο επίπεδο του Δήμου ή της

κοινότητας, αυτό είναι αρκετό για να σηματοδοτήσει ένα μη καπιταλιστικό χαρακτήρα ανάπτυξης. Μήπως όμως υπάρχει ένα τεράστιο ζήτημα που βρίσκεται στην αντίληψη που έχουμε για την φύση και την έννοια της επέμβασης σ' αυτήν; Όπως επίσης στην αντίληψη που έχουμε για την έννοια της συμμετοχής του λαού;

Η δημιουργία για παράδειγμα μιας τεράστιας Δημοτικής Βιομηχανίας Τσιμέντου στο χώρο των Ανωγείων, με εργάτη τον Ανωγειανό βοσκό, πιθανό να έλυne το πρόβλημα των χαμηλών εισοδημάτων.

Το ζήτημα είναι τι σχέση θάχε αυτή η μονάδα με την ταυτότητα του χώρου και το πρόσωπο του Ανωγειανού. Η αντικατάσταση του πρωϊνού ξυπνήματος για την πρωϊνή βόλτα των ζώων με ένα νόμιμο οκτάωρο τι θα σήμαινε στην ψυχή του Ανωγειανού; Τι είδους συμμετοχής να περιμένουμε από τον Ανωγειανό βοσκό τότε;

Σίγουρα όλοι μας είμαστε οικολόγοι. Τουλάχιστον για λόγους συμφέροντος. Όμως μήπως η οικολογία απαιτεί μια άλλη σχέση με την φύση; Αντί την εξουσιαστική επέμβαση, τον σεβασμό. Και μήπως απαιτεί τον σεβασμό στο πρόσωπο του ανθρώπου; Αν σήμερα, νομίζω, υπάρχει μια αντικαπιταλιστική κατεύθυνση στις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες της Τ.Α., αυτή θα βρίσκεται στην απόφαση της κοινότητας να υπάρξει, σ' ένα περιβάλλον που γνωρίζει την οικονομική και κοινωνική του ταυτότητα και θέλει να την σεβαστεί.

Οι συντονιστές της Ανάπτυξης σ' Ανώγεια

Από τα παραπάνω νομίζω τουλάχιστον προκύπτει ότι ένα σεβαστό έργο έχει γίνει σ' Ανώγεια. Ακόμα με οικονομικά μεγέθη επιχειρηματολογώντας, περίπου 450 εκατομμύρια δραχμές από προγράμματα της ΕΟΚ μόνο για τ' Ανώγεια, δηλώνει μια δραστηριότητα σημαντική. Ποιοί λοιπόν είναι οι συντελεστές αυτής της επιτυχίας; Πολλοί θα φωνάζουν ο Δήμαρχος.

Σίγουρα ο Δήμαρχος έπαιξε σημαντικό ρόλο. Η ιεραρχοστική του αφιέρωση στον θεσμό της Τ.Α., έχει σαν καρπούς το έργο σ' Ανώγεια.

Όμως μήπως πίσω από τον Δήμαρχο κρύβονται φωτισμένοι διανοούμενοι που τον συμβούλεψαν σωστά, ή ισχυροί κομματικοί μηχανισμοί που τον στήριξαν μ' επιτυχία;

Πίσω από τον Δήμαρχο βρίσκεται η απόφαση του εγκαταλελειμμένου στις κορφές του Ψηλορείτη Ανωγειανού να ζήσει στον χώρο του καλύτερα από χτες. Κι αυτή του την αγωνία την εξέφρασε μ' ένα τρόπο βαθιά πολιτικό. Να διαχειρισθεί ο ίδιος τον χώρο του. Να διαχειρισθεί την εξέλιξη της κοινωνίας του και της οικονομίας του. Παρ' όλο που οι Ανωγειανοί είναι έντονα κομματικοποιημένοι, αυτή η κομματικοποίηση δεν επικράτησε στις λειτουργίες του Δήμου. Οι κομματικές πολώσεις δεν λειτούργησαν σαν εκτόνωση του πολιτικού τους αδιεξόδου. Γι' αυτό και η πλατιά πολιτική συμπαράταξη γύρω από τον Δήμαρχο. Εξ' άλλου στην παρέμβαση που επιχειρεί ο Δήμος ποιές ταξικές αντιθέσεις εγείρονται μεταξύ των Ανωγειανών που να αξιολογούν την κομματική πολυδιάσπαση; Τι έχουν να χωρίσουνε Πράσινοι και Βενετοί Ανωγειανοί βοσκοί;

